

Еволюціонування державного регулювання харчової промисловості

У статті систематизовані ключові теоретико–методологічні та методичні погляди на роль держави в забезпеченні сталого соціально–економічного розвитку, здійснено ретроспективний аналіз детермінант державного регулювання агроінституційних одиниць, зокрема підприємницьких структур харчо–переробної промисловості в нормативній, методичній, інструктивній та науковій площинах.

Досліджено науково–методичні засади онтогенезу «державного регулювання», пов'язаного з ними категоріально–понятійного апарату. Систематизовано теоретичні, методологічні аспекти державного регулювання харчової промисловості України на підставі чого запропоноване його авторське визначення, яке формує підвалини досягнення запрограмованих стратегічними документами високого рівня структурних зрушень у визначених інститутах харчової промисловості країни.

Ключові слова: державне регулювання, роль держави, харчова промисловість, ефективність державного регулювання.

Эволюционирование государственного регулирования пищевой промышленности

В статье систематизированы ключевые теоретико–методологические и методические взгляды на роль государства в обеспечении устойчивого социально–экономического развития, осуществлен ретроспективный анализ детерминант государственного регулирования агроинституционных единиц, в том числе предпринимательских структур пище–перерабатывающей промышленности в нормативной, методической, инструктивной и научной плоскостях.

Исследовано научно–методические основы онтогенеза «государственного регулирования», связанного с ними категориально–понятийного аппарата. Систематизированы теоретические, методологические аспекты государственного регулирования пищевой промышленности Украины на основании чего предложено его авторское определение, которое формирует основы достижения запрограммированных стратегическими документами высокого уровня структурных сдвигов в определенных институтах пищевой промышленности страны.

Ключевые слова: государственное регулирование, роль государства, пищевая промышленность, эффективность государственного регулирования.

Evolution of the state regulation of the food industry

The article deals with the main theoretical–methodological and methodological views on the role of the state in ensuring sustainable socio–economic development, conducted a retrospective analysis of the determinants of state regulation of agro–institutional units, in particular, the business structures of the food processing industry in the normative, methodological, instructional and scientific planes.

The scientific and methodical principles of the ontogenesis of «state regulation» associated with them are categorically–conceptual apparatus. The theoretical, methodological aspects of the state regulation of the food industry of Ukraine are systematized, on the basis of which his author's definition is proposed, which forms the basis for the achievement of the high level of structural changes programmed by strategic documents in the designated institutes of the food industry of the country.

Keywords: state regulation, state role, food industry, efficiency of state regulation.

Постановка проблеми. Сучасний адаптаційний етап розвитку економіки України, характеризується гармонізацією українського законодавства з регуляторною системою Європейського Союзу та визначає необхідність державного втручання у визначені економічні процеси. Оскільки, держава зобов'язана брати активну участь в подоланні загроз глобалізації пов'язаних з процесами лібералізації зовнішньоекономічної діяльності.

Пожвавлення інтеграційних процесів вимагають від держави швидкого реагування та ефективного впровадження змін в нормативну базу України, зокрема, в регулятори діяльності харчової промисловості. Так як, харчова промисловість відіграє визначну структуро-формуючу функцію держави і являє собою одну з провідних та найбільш перспективних галузей країни. Подальший розвиток харчової промисловості провокуватиме сталий розвиток національної економіки, тому потребує наукового обґрунтування пріоритетних заходів державного регулювання для забезпечення підвищення ефективності й конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості, забезпечуючи при цьому продовольчу безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання місця та ролі держави висвітлено в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження особливостей впливу держави на економічні відносини зробили іноземні вчені, такі як: А. Монкретьєн (An. Montchrestien), Ад. Сміт (Ad. Smith), Т. Мен (Th. Mun), К. Маркс (K. Marx), К. Фрімен (Chr. Freeman), Ф. Кене (Fr. Quesnay), Дж. Кейнс (J. Keynes).

Великий вклад в дослідження впливу держави на підприємства харчової промисловості України здійснили такі відомі українські економісти: А. І. Бутенко, Т. А. Говорушко, С. О. Гуткевич, Л. В. Дейнеко, А. О. Заїнчковський, Т. В. Калашнікова, Д. Ф. Крисанов, М. А. Міненко, С. В. Петруха, М. П. Сичевський, Л. В. Страшинська тощо.

Високо оцінюючи їх науковий вклад, варто зазначити, що незважаючи на існування ряду теоретичних та методологічних досліджень державного регулювання в галузі інституційних осередків харчової промисловості в системному і комплексному вигляді, необхідному для прийняття відповідних управлінських рішень, питань сприяння розвитку харчових підприємств до теперішнього часу повністю не вивчено. Недостатньо опрацьованим залишається сектор дослід-

ження ефективності державного регулювання харчової промисловості.

Метою статті є систематизація та визначення узагальнюючого розуміння ефективного державного регулювання підприємств харчової промисловості в сучасному стані інституційних змін, в умовах активізації євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Харчова промисловість становить важливу економічну складову національної економіки України. Високу економічну значущість харчової галузі можна підкреслити тим, що вона є потенційно найбільш гнучкою та швидко відновлюваним виробництвом.

Наявність великої кількості проблем в забезпеченні конкурентоспроможності продукції харчування на внутрішньому та зовнішньому ринках вимагає необхідності теоретичного дослідження здійснення державного регулювання економічних процесів.

Як показує історичний досвід, держава завжди здійснювала втручання в економічні процеси. Проте регулююча роль держави в різних етапах розвитку суспільства не завжди була однаковою. Існували різні погляди вчених-економістів на необхідність втручання держави в економіку та розвиток національного господарства країни.

В економічній літературі [1; 2] сформувалися два протилежні погляди на економічну роль держави: один повністю заперечує її – економічний лібералізм, другий, навпаки, визначає її деміургом господарства – економічний дирижизм. В межах цих двох поглядах, на основі тенденції розвитку економічної думки, історично сформувались різні концепції визначення ролі держави в розвитку економіки країн.

Перша концепція доринкової економічної теорії – меркантилізм виникає у західноєвропейських країнах на початку XV століття. Представники школи меркантилізму А. Монкретьєн (An. Montchrestien), Т. Мен (Th. Mun), ототожнювали багатство нації із золотом та сріблом та обґрунтовували необхідність активного державного втручання в економічне життя країни з метою збільшення її багатства. Для цього держава, на думку А. Монкретьєна [3], повинна проводити активну протекціоністську політику, стимулювати експорт, тощо.

Розпад цехової системи, скасування кріпосного права в Європі, бурхливий розвиток підприємництва в середині XVII призвело до виникнення саморегульованого механізму ринкових відносин, що згодом описували класики політичної економії, замінивши меркантилізм.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Представники класичної політекономії Ф. Кене (Fr. Quesnay) Ад. Сміт (Ad. Smith) допускали можливість державного регулювання економічних процесів, але заперечували його необхідність. Проте з розвитком виробництва вільна конкуренція перестала ефективно функціонувати. Пожвавлення процесів лібералізації, ставлення на перше місце інтереси особисті, а не інтереси суспільства призвели до розшарування ефективного функціонування економіки країни, як цілої системи розвитку, та зумовили необхідність державного втручання в розвиток економіки.

Економістом-класиком Ад. Смітом, була запропонована концепція «мінімальної держави», головною вимогою якої, було забезпечення економічної свободи, невтручання держави в економічне життя. Він вважав, що будь-яке обмеження стихійного розвитку подій та конкуренції буде тільки стримувати економічний розвиток. Із необхідних функцій держави, позитивною Сміт виділяв тільки підтримку державою порядку в країні, забезпечення її обороноздатності, охорона життя, організація суспільних робіт, тобто здійснення соціальної а не економічної ролі держави.

Промисловий переворот в першій половині XIX століття, відхід від класичних трактувань державного регулювання, загострення соціальних суперечностей, боротьба робітничого класу за свої права та періодичні кризи надвиробництва заклали фундамент марксистської політичної економії, засновниками якої стали видатні німецькі мислителі К. Маркс (K. Marx) та Ф. Енгельс (Fr. Engels). Основною ідеєю марксизму було те, що держава, за допомогою державних планів, повинна повністю впливати на загальні соціально-

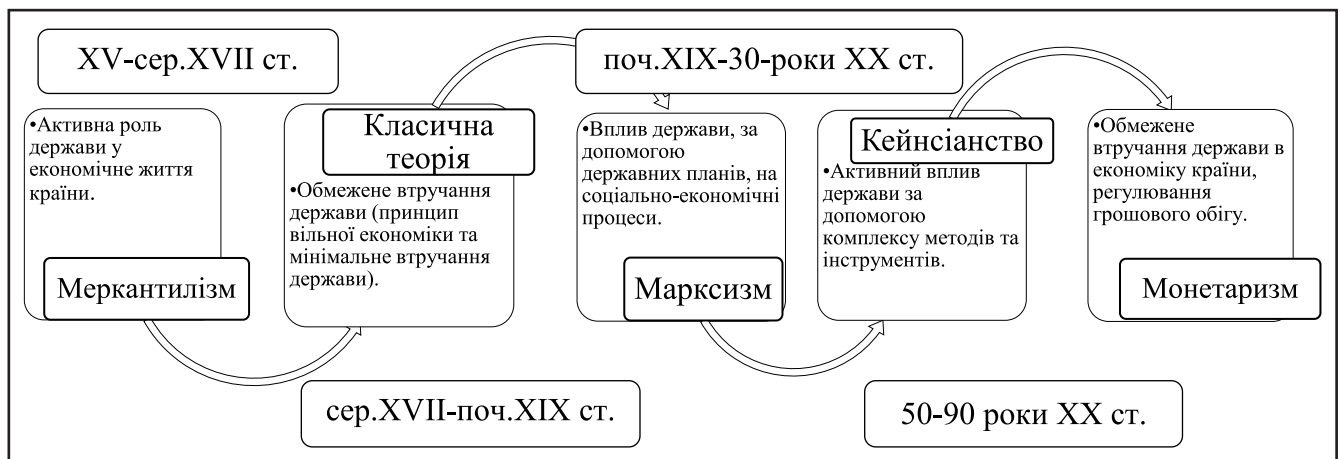
економічні процеси, а приватна власність замінена на суспільну, зводячи нанівець існування соціальної нерівності серед населення.

Важливий вплив на подальший розвиток державного регулювання в економічній теорії справила концепція Дж. Кейнса (J. Keynes). Праця «Загальної теорії зайнятості, відсотка і грошей», яку він публікує в 1936 році увійшла в історію економічної думки, як «Кейнсіанська революція». Саме у цій роботі [4], Кейнс обґрунтовував необхідність впливу держави на розвиток економії, вважаючи, що максимального результату економічного зростання можна досягнути тільки за допомогою активного втручання держави за допомогою комплексу методів та інструментів.

На противагу кейнсіанству в середині 50-х років XX століття, виникає нова макроекономічна теорія ролі держави в економіці – монетаризм. Представники цього напрямку, К. Фрімен (Chr. Freeman), Ж.-Б. Сєя (J.-B. Say), А. Шварц (A. Schwartz) вважають, що ринкова система спроможна сама забезпечити макроекономічну стабільність та розвиток, а державне втручання в ринкові відносини шкідливо впливають на розвиток підприємств та створюють дисбаланс в формування здорової конкурентоспроможності.

Різноманітність теоретично сформованих думок щодо ролі держави в економіці, обумовлена відсутністю цілісної концепції вивчення економічних явищ, отримання знання та проведення наукових досліджень економічних процесів за допомогою емпіричного методу.

В кінці XX століття світова економіка вийшла на новий етап свого розвитку, який характеризується активізацією процесів глобалізації в усіх

Основні економічні теорії ролі держави в економічних процесах в період з XV–XX ст.

Джерело: розроблено автором на основі проведених досліджень

її сферах, транскордонним рухом фінансових ресурсів та використанням новітніх технологій. Поширенням цих процесів на все більшу кількість країн призводить до встановлення якісно-нових ринково-економічних відносин. Цілком очевидно, що існування ринкової економіки не можливе без державного регулювання. Проте, важливим залишається визначення рівень та інтенсивність активності державного втручання в економічне та соціальне життя країни, так як для того щоб забезпечити розвиток здорової конкуренції між товаровиробниками держава повинна надавати свободу вибору на ринку, а не обмежувати можливості.

Світовий досвід визначає три основних види моделей переходу до ринкової економіки: еволюційну, «шокової терапії», жорсткого регулювання. Перехід до ринкової економіки України в складі Радянського Союзу розпочався в не надто сприятливих умовах. Починаючи з 90-х років ХХ-го століття Українська РСР на шляху до забезпечення економічної самостійності, виявилась теоретично не підготовленою, особливо гостро постала проблема відсутності нормативно-правового забезпечення та налагодженої системи ефективного державного регулювання розвитку національного господарства.

Планова економіка Радянського Союзу із запланованим обсягом виробництва та видами продукції характеризувалась максимальним регулюванням держави економічних процесів, та базувалась на основі марксистської теорії. Жорсткий капіталізм призвів до того, що після розпаду РСР Україна залишилась без нормативного підґрунтя, основних державних регуляторів, які б змогли замінити адміністративно-командне регулювання на соціально-ринкове, щоб забезпечили швидкий на ефективний перехід від тоталітаризму до ринкової демократії.

Аграрна політики, що здійснювалась в Україні у першій половині 90-х років минулого століття здійснювалась за принципами «шокової терапії», які передбачали відпущення важелів командного впливу і приватизацію землі та майна. Різка ліквідація колгоспно-радгоспної системи із терапевтичним впливом ринкових важелів та підприємницької ініціативи селян без належного регуляторного впливу держави призвели до диспропорційного виробництва сільськогосподарської продукції та втрати її рентабельності, перетворивши Україну на сировинну базу, а

не конкурентоспроможного виробника харчових продуктів на міжнародній арені.

Тобто, вплив держави на економічні процесі в харчовій промисловості, при трансформації економіки до ринкової був не ефективним та мало помітний. В Україні назріла необхідність в регулюванні ринків із чітким визнанням норм, методів, принципів, засобів та визначення поняття державного регулювання.

Основні положення державного регулювання на теренах формування української держави було закладено в 1990 році в Концепції і Програмі переходу Української РСР до ринкової економіки [5]. Де зазначалось, що основна мета державного регулювання економіки полягає в досягненні ефективного, поступального та стабільного розвитку економічного, соціального, наукового, культурного розвитку Української СРС.

Нормативно-правові акти України, які є основою законодавчого забезпечення господарської діяльності в різних сферах господарювання, оперують різними термінами, що мають означати одне й те ж явище: «регулювання господарської діяльності», «державне регулювання господарської діяльності», «регулюючий вплив держави на суб'єктів господарювання», «регуляторна діяльність», проте конкретного визначення поняття «державне регулювання» в чинному законодавстві України немає.

Прийняття у 2003 році (чинний на даний час) Закон України [6] «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» де поняття «державне регулювання» трактується як напрям державної регуляторної політики, остаточно підтвердив невизначеність поняття державного регулювання, оскільки закон ввів такі поняття, як: «регуляторна політика у сфері господарської діяльності» та «регуляторна діяльність», надавши відповідні визначення. Проте у зв'язку з відсутністю загальних визначень інших суміжних, співзвучних понять, зокрема «регулювання», «державне регулювання», їх не завжди розмежовують, а то й сприймають як синоніми.

Крім того, спираючись на дослідження [7], доцільно також звернути увагу на те, що існуючі в законодавстві визначення поняття «державне регулювання» стосуються різних суспільних відносин і при цьому втілюють різний підхід законодавця.

В наукових публікаціях сьогодення, як і минулого, проблема державного регулювання, безперечно одна з центральних проблем економічної науки. На

відмінно від законодавчої бази, в науковій літературі існує велика кількість визначення сутності поняття «державне регулювання» та серед дослідників даного терміну немає єдності щодо його визначення.

Наукова полеміка складається із багатьох праць, присвячених питанням державного регулювання економіки в цілому, окремих галузей національного господарства або підприємств, що стосуються різних аспектів та сфер їх господарської діяльності. Різноманітність проявів, засобів та форм державного регулювання спричинює різні тлумачення відповідного напрямку діяльності держави.

Встановлення сутності державного регулювання підприємств харчової промисловості ускладнюється також багатоманітністю видів галузей харчової промисловості, які мають певну специфіку в регулюванні та становлять суспільний інтерес, оскільки від ефективності їх діяльності залежить продовольча безпека країни.

Трактуючи державне регулювання, як економічну категорію дослідники [8; 9] доходять висновку, що державне регулювання відображає відносини держави з господарюючими суб'єктами у процесі координації дій останніх для досягнення пропорційності всіх економічних процесів на макrorівні з метою їх максимального узгодження для забезпечення соціально-економічного розвитку країни і загального добробуту громадян.

С.О. Гуткевич [10] визначає поняття державного регулювання, як систему функцій законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюють уповноважені державні установи з метою стабілізації й адаптації існуючої соціально-економічної системи до економічних умов, що змінилися.

В монографії [11] присвяченій дослідженню харчової промисловості в умовах інтеграції П.М. Купчак називає її однією з стратегічно значимих галузей світової економіки, підкреслюючи, що проблема продовольчої безпеки – «це глобальна проблема сучасності, не окремої людини або продовольчої безпеки окремої країни, а всього людства».

З метою забезпечення розвитку окремо стратегічно важливої галузі економіки, С.І. Бугера [12], під державним регулюванням в обраній галузі визначає цілеспрямований вплив держави на суспільні відносини в цій галузі та відповідну організаційну діяльність державних органів для досягнення певних результатів.

В наукових працях присвячених регулюванню господарської діяльності галузей національ-

ної економіки М.А. Міненко [13], стверджує, що державне регулювання відбувається за допомогою норм і методів, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання через систему правових, економічних та інституційних інструментів державного регулювання. Даний вплив, здійснюється через спрямування комплексу заходів державного регулювання на поведінку товаровиробників для досягнення поставлених органами державної влади задач.

В свою чергу Т.В. Калашнікова, досліджуючи процес державного регулювання у сфері підтримки держави окремої галузі економіки, а саме аграрного сектору, та проаналізувавши різні підходи до трактування та специфіку державного регулювання галузі харчової промисловості, визначає дане поняття як – «вплив держави на економічні процеси в суспільстві та галузі, з метою створення необхідних умов для її ефективного функціонування в умовах ринку та реалізації соціально-економічних і екологічних пріоритетів, гарантування продовольчої безпеки України» [14, с.16].

Д.Ф. Крисанов, досліджуючи агропродовольчі ланцюги [15], підкреслює що, з кінця 1990-х років, тобто із завершенням приватизаційних процесів, і дотепер складовою частиною агропродовольчої системи України являється сільське господарство та харчова і переробна промисловість. Тобто, поєднання галузей і підприємств, що утворюють аграрний сектор, залежно від функцій технологічного процесу, можна поділити на дві основні групи: перша – галузі сільського господарства; друга – галузі промисловості, що включають харчову та переробну.

При дослідженні значення поняття «харчова промисловість», було виявлено, що в науковій літературі та монографіях поняття «харчова галузь», «харчова промисловість», «харчова і переробна промисловість», «харчова індустрія» трактуються по-різному. Дослідники-харчовики вкладають різний зміст в дане поняття, проте, проаналізувавши визначення, можна здійснити співставлення даних понять та визначити більш коректне його застосування.

За твердженням Л.В. Дейнеки [16, с.8], харчова промисловість – це «галузь економіки України, що об'єднує сукупність підприємств з виробництва і реалізації харчових продуктів, які забезпечують потреби внутрішнього і зовнішнього ринків у продовольчих товарах. Ця галузь

була і є одним із системо утворюючих елементів національної економіки». А.О. Заїнчковський [17] визначає стратегічно важливу галузь національного господарства, від якої залежить добробут людей та називає її – «харчова індустрія». М.П. Сичевський [18, с.162] говорить, що «харчова та переробна промисловість є і залишиться у подальшому стратегічно важливою галуззю народного господарства, від якої залежить добробут українського народу».

Тобто, можна говорити про ототожнення даних понять в науковій літературі та, на думку автора, найбільш доцільним та поширеним залишається трактування даного поняття, як «харчова промисловість».

Харчова промисловість України включає в себе понад 40 багатоманітних галузей виробництва. В наукових дослідженнях А.О. Заїнчковський визначає в її складі харчосмакову, м'ясну, молочну, рибну промисловість. Як самостійну групу галузей виділяє борошномельно-круп'яну та комбікормову промисловість. В свою чергу, до харчосмакової промисловості відносить об'єднану групу спеціалізованих підгалузей з виробництва продовольчих товарів переважно із сировини рослинного походження. Дана класифікація галузей харчової промисловості сформована на основі Загального класифікатора народного господарства України, який використовувався у вітчизняній статистиці пострадянської України, та у зв'язку з переходом економіки України на ринкові відносини втратив чинність, так як галузевий принцип її організації по вертикалі припинив своє існування, тому що визначити належність підприємства до тієї чи іншої галузі в умовах ринку досить складно. Тому, у зв'язку із євроінтеграцією економічних реформ України та переходу на міжнародну систему обліку і статистики, об'єктами класифікації – є продукція та послуги, які є результатом економічної діяльності.

В Україні правова база щодо регулювання діяльності підприємств харчової промисловості почала формуватися із прийняттям незалежності. За цей час прийнято чимало нормативних актів у вигляді законів, постанов уряду та наказів відповідних міністерств. Рівень нормативно-правового регулювання розвитку харчової промисловості поки що є недостатнім. Законодавство, що постійно змінюється, подекуди непродумана тактика внесення змін до діючих законодав-

чих документів не формують державну стратегію підтримки галузі, а, навпаки, руйнують її.

Так як, харчова промисловість відіграє вирішальну роль в забезпеченні населення продуктами, вона є найважливішою складовою продовольчої безпеки, забезпечуючи її потреби, можна стверджувати що саме від рівня розвитку харчової промисловості залежить економічна стабільність та політична незалежність країни. Тому, така важлива складова національної економіки потребує неабиякої уваги з боку держави, як і в регулюванні галузі так і активної регулюючої ролі держави в сприянні розвитку харчо-промислових підприємств.

Підприємство є первинною ланкою економіки будь-якої країни. І.В. Сіра [19] називає процеси державного регулювання економіки та підприємницької діяльності – органічно взаємозумовленими, що відображають взаємодію мікро- та макроекономічної складових цілісності національної економіки. Т.А. Говорушко [20], визначає, що державне регулювання підприємства харчової промисловості здійснюється через сукупні форми, методи і засоби впливу державних органів управління, та органів місцевої і регіональної влади на підприємницьке зовнішнє середовище з метою отримання бажаних результатів.

Вітчизняна галузь харчової промисловості відіграє значну роль у забезпеченні ефективного функціонування інших галузей та країни в цілому. Окрім того, підприємства харчової промисловості забезпечують стабільне надходження доходів у бюджет держави. Однак, необхідно зазначити, що без державного регулювання харчової промисловості неможливо виконувати вимоги, що висуває ринок. Майже єдиним суб'єктом здатним підняти галузь й забезпечити її розвиток в майбутньому є держава, яка має численні інструменти та методи впливу, що здатні підвищити платоспроможність та конкурентоспроможність підприємств харчової промисловості.

Тобто, державне регулювання харчової промисловості в своїй основі поєднує функції трьох складових: держави на макроекономічному рівні, галузі – на мезо- та підприємств на мікрорівні економічного втручання.

На макроекономічному рівні держава здійснюється вплив на економічну діяльність та національне господарство, з метою забезпечення продовольчої безпеки країни, а також захисту життя, здоров'я та інтересів споживачів через удоскона-

лення державного регулювання у сфері безпечності та якості харчових продуктів. Створення системи стандартів якості та безпечності харчових продуктів еквівалентну системі Європейського Союзу, відкриває можливості перед українськими виробниками, надані із включенням України в СОТ та уніфікацією євро інтеграційної асоціації.

Механізм функціонування економічних процесів на рівні галузей харчової промисловості та агро-сектору в цілому, держава регулює на мезорівні, визначаючи стратегічно важливі галузі та забезпечуючи виробництво продукції даної галузі. Так, регулюється діяльність молочної галузі примусом підвищувати закупівельні ціни на сире молоко господарств населення та заборону підвищувати ціни на готову продукцію молочників. Здійснюється значний вплив держави на підприємства цукрової промисловості, обмежуючи виробництво сировини (цукрового буряка), обсяги закупівлі цукру, встановлення мінімальної ціни на цукрову сировину визначаються щорічно Кабінетом Міністрів України. Виробництво алкогольних і тютюнових виробів підлягає державному регулюванню, оскільки виробництво спирту етилового спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового може здійснюватися лише на державних підприємствах, а виробництво алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюється суб'єктами господарювання незалежно від форм власності, але за умови одержання відповідної ліцензії.

Великий вплив на роботу харчових підприємств має державне регулювання на мікрорівні, на якому регулюються економічні відносини між окремими суб'єктами господарювання харчової промисловості, здійснюється їх економічна допомога (підприємств, фірм, домогосподарств, окремих працівників, підприємці). Згідно Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», державна допомога здійснюється у будь-якій формі за рахунок ресурсів держави чи місцевих бюджетів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності. Як зазначає А.В. Забловський, [21] непряма державна підтримка формується переважно за рахунок механізму спеціального режиму оподаткування, тому надання спрощеної системи оподаткування малим

і середнім виробникам аграрної продукції сприятиме перспективному розвитку промислових та сільськогосподарських підприємств.

Тому, можна стверджувати, що ефективне функціонування державного регулювання харчової промисловості можливе лише при комплексному сприянні та регулюванні економічних процесів, як на національному рівні так і на рівні окремого підприємства, як важливої стратегічної одиниці економіки.

Проте, державна допомога суб'єктам харчової промисловості є не достатньо ефективною. Складність здійснення державного регулювання харчової промисловості полягає в поєднанні економічних та соціальних методів впливу, так як держава повинна, з одного боку забезпечити сталий розвиток конкурентоспроможних харчових підприємств, які самі здійснюють вибір щодо своєї фінансово-економічної діяльності, а з іншого – забезпечити соціальний захист населення.

Ще одним доказом того, що держава не забезпечує ефективну підтримку суб'єктам ринку є те що глобальна конкуренція на світовому ринку харчових продуктів витісняє вітчизняних виробників, цим самим не розвиваючи експортну структуру національної економіки. Ринок в Україні так і не став саморегульованим хоча на початку розвитку переходу до ринкової економіки це було однією з умов. Для здійснення інтеграції України в європейський політичний, економічний та правовий простір, забезпечення урядом ефективного державного регулювання є обов'язковим.

Нажаль, у наукових доробках феномен «ефективне державне регулювання підприємств харчової промисловості» є мало досліджено. Що стосується галузі харчової промисловості в цілому, то С.В. Петруха зазначає, що [22] ефективність сільськогосподарської галузі, залежить від державної підтримки сільськогосподарського виробництва (тобто безпосередньо підприємство).

Ефективність державного регулювання харчової промисловості залежить від забезпеченої в державі правової основи та суспільної атмосфери які сприяють ефективному функціонуванню підприємств в ринкової системи. На думку В.В. Рябенка [23], до основних стримуючих та дестабілізуючих факторів розвитку харчової промисловості слід віднести недосконалість заходів державного регулювання харчової промисловості та ринку харчових продуктів. Державні заходи завжди створюють підприємствам до-

даткові труднощі, які вимагають значних матеріальних та трудових затрат для адаптування змін.

Провівши аналіз різних підходів до визначення ефективності підприємства, А.І. Бутенко [24] з урахуванням специфіки підприємств харчової промисловості, визначає внутрішню та зовнішню форми ефективності даних суб'єктів господарювання. Внутрішня ефективність відображує результативність діяльності підприємства, а саме його прибуток. Зовнішня ефективність характеризується ступенем задоволення суспільних потреб підприємством, так як, підприємства харчової промисловості безпосередньо працюють на споживача.

Тому, ефективність підприємств харчової промисловості в сучасних умовах зміни зовнішнього середовища, способи і можливості досягнення найкращих результатів для кожного із підприємств даної галузі, як зазначає Н.М. Купріна [25], підлягає постійному моніторингу діяльності та змін, для підвищення конкурентоспроможності та ефективності їх функціонування, за допомогою комплексу заходів, які дозволять адаптувати промислові підприємства до нових умов зовнішнього і внутрішнього середовища та ефективності їх функціонування, призводять до необхідності проведення м'яких адаптаційних мір або проведення імпаритетної реструктуризації підприємств, як трансформації їх діяльності.

На основі проведеного дослідження, проаналізувавши різні погляди та необхідність державного регулювання харчової промисловості та дослідивши його суть, автором сформовано власне бачення визначення. Ефективне державне регулювання підприємств харчової промисловості, на думку автора, – це комплекс заходів, що складається із державних регуляторів (форми, засоби, методи, інструменти) економічного, адміністративного та соціального характеру, за допомогою яких державні органи, здійснюють вплив на підприємства харчової промисловості, з метою забезпечення їх ефективної діяльності та конкурентоспроможності як на внутрішньому так і зовнішніх ринках, забезпечуючи при цьому продовольчу безпеку країни.

Проте, визначений вище комплекс заходів, державі необхідно націлити на зменшення прямого впливу на розвиток харчової промисловості (включаючи адміністративні заходи: заборону, дозволу, примушування) та посилення ролі непрямих державних регуляторів, які складаються з проведення ефективної цінової, фінансової, грошово-кредит-

ної, амортизаційної та зовнішньоекономічної політики, а також широке впровадження інституційних регуляторів (правових, етичних, психологічних, організаційних та спеціальних норм).

Висновки

Проблема державного регулювання розвитку підприємств харчової промисловості досить гостро стоїть на даному етапі економічного розвитку України. Харчова промисловість була і залишається однією із провідних галузей національного господарства України, від ефективної діяльності якої залежить не тільки економічний розвиток країни, а й продовольче забезпечення населення. Зважаючи на це, підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості в умовах глобалізації, виступає однією з передумов подолання кризових явищ у вітчизняній економіці і досягнення її стійкого зростання.

Фінансова криза, військові дії, зростання рівня бідності та погіршення рівня життя населення поряд із інституційними змінами створюють значну невизначеність щодо майбутнього розвитку харчової промисловості та аграрного сектора економіки в цілому. Вплив різних чинників на діяльність суб'єктів харчової промисловості є асиметричним, а подальший трансформаційний розвиток є не передбачуваним. Без прийняття оптимальних заходів забезпечення ефективного державного регулювання харчової промисловості існує висока ймовірність зменшення обсягів виробництва вітчизняної продукції з високим ступенем переробки з одночасним її заміщенням імпортною продукцією на українському продовольчому ринку.

Водночас, на державному рівні доцільно розробити програму яка стимулюватиме розвиток внутрішнього виробництва тих видів харчових продуктів, виробництво яких в Україні є найбільш доречним та пріоритетним (молочно-м'ясної груп продукції, плодоовочевої, тощо) та створити сприятливі умов розширення міжнародних зв'язків та імпорту товарів, виробництво яких в Україні не здійснюється через його нерентабельність або неможливість через особливості кліматичних умов чи інших факторів.

Список використаних джерел

1. Аніловська Г. Я. Історична еволюція поглядів на економічну роль держави (від зародження капіталізму до кінця XIX століття) / Г. Я. Аніловська // Науковий

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

вісник: Збірник науково-технічних праць, вип.13.4. – Львів: УкрДЛТУ. – 2003. – С.158–165.

2. Міненко В.Л. Порівняльний аналіз світових моделей державного регулювання економіки та ринку праці / В.Л. Міненко // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 3. – С. 240–247. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2009_3_36.

3. Монкретьєн А. Трактат о политической экономии. Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / отв. ред. Г.Г. Фетисов. М.: Мысль, 2004. Т. 1. От зари цивилизации до капитализма. 234 с.

4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: Пер. с англ. / Дж. М. Кейнс; Общая ред. и предисл. А.Г. Милейковского, И.М. Осадчей. – М.: Прогресс, 1978. – 321 с.

5. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки від 1 листопада 1990 р. № 0001460–90 // ВВР України. – 1990. – № 48. – С. 632.

6. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160–IV: за станом на 01 грудня 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

7. Бевз С. І. До питання про сутність державного регулювання господарської діяльності / С. І. Бевз // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 114–118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2015_3_29.

8. Лесная О. С. Інституціональний механізм державного регулювання розвитку підприємництва : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 – Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., – 2008. – 20 с.

9. Гаркуша О. В. Державне регулювання кредитної кооперації України : дис. канд. екон. наук : 08.00.03 – Пол. ун-т екон. і торг. – П., 2016. – 205 с.

10. Гуткевич С. О. До питання регулювання інвестиційного процесу / С.О. Гуткевич // Міжнародна економічна діяльність країни в глобальній економіці : матеріали наук. семінару / за ред. проф. Гуткевич С. О. – К. : НУХТ, 2017. – Вип. 12. – Ч. 1. – С. 4–6.

11. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора Л. В. Дейнеко. – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.

12. Бугера С. І. Організаційно-правові питання розвитку державного регулювання в галузі бджільництва України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 – Інст-т держави і права ім. В.В. Корецького. – К., 2007. – 27 с.

13. Міненко М. А. Регулювання господарської діяльності галузей національної економіки / М. А. Міненко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2017. – Т. 23, № 3. – С. 49–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npukht_2017_23_3_8.

14. Калашнікова Т. В. Теоретико-методологічні та практичні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора України: автореф. дис. д. екон. наук: 08.00.03 – Мик. нац. аграр. ун-т. – Миколаїв. – 2016. – 46 с.

15. Крисанов Д. Ф. Агропродовольчі ланцюги: ключові проблеми створення та розбудови / Д. Ф. Крисанов, О. М. Варченко // Економіка і прогнозування. – 2017. – № 1. – С. 72–91. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_1_7.

16. Дейнеко Л. В. Харчова промисловість України: ефективність використання виробничих ресурсів та кадрового потенціалу : [дослідження] / Л. В. Дейнеко, Е. І. Шелудько; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2013. – 120 с.

17. Заїнчковський А. О. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової переробної промисловості України / А. О. Заїнчковський, М. П. Сичевський // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – № 2(42). – С. 22–26.

18. Сичевський М. П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України: монографія / Сичевський М. П.; за ред. С. І. Дорогунцова. – К. : Науковий Світ, 2004. – 374 с.

19. Сіра І. В. Державна підтримка підприємницької діяльності в умовах фінансово-економічної кризи : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.03 – Київ. Нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмани. – К., 2013. – 18 с.

20. Говорушко Т. А. Концепція забезпечення ефективності розвитку малих підприємств на основі розробки державних цільових програм / Т. А. Говорушко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2009. – № 30. – С. 36–39. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npukht_2009_30_14.

21. Забловський А. В. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки: оцінка дороговказів податкового реформування / А. Забловський, С. Петруха, Н. Назукова // Економіст. – 2015. – № 7. – С. 6–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_7_3.

22. Петруха С. В. Метаморфози базових інструментів державної аграрної політики / С. В. Петруха, Н. М. Петруха, К. С. Куницький // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 158–169. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_3_26.

23. Рябенко В. В. Стримуючі фактори зростання стратегічного потенціалу підприємств харчової промисловості / В. В. Рябенко // Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 лист. 2012 р.: тези доп. – К. : НУХТ, 2013. – С. 66–68.

24. Бутенко А. І. Проблеми підвищення ефективності підприємств харчової промисловості / А. І. Бутенко,

Г. В. Карпінська // Економіка харчової промисловості. – 2009. – № 4. – С. 8–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2009_4_3.

25. Купріна Н. М. Ефективність діяльності підприємств харчової промисловості Одеської області: практичний аспект / Н. М. Купріна, Х. О. Баранюк // Економіка харчової промисловості. – 2015. – Т. 7, № 4. – С. 28–34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_7_4_5.

УДК 336.719

Д.М. ГРИДЖУК,

к.е.н., доцент, ДВНЗ Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Трансфертне ціноутворення – інструмент управління ефективністю банківського бізнесу

В статті проаналізовано взаємозв'язки в організаційній структурі об'єктів управління банку з урахуванням трансфертного ціноутворення, приведено розподіл банківських ризиків по видах діяльності з ціллю їх ефективного управління та особливості системи трансфертного ціноутворення у площині комерційної, торгової діяльності та управління активами і пасивами банку. Показано, що система трансфертного ціноутворення дозволяє оцінити ефективність формування, розподілу відсоткової маржі та забезпечити управління процентним ризиком банку. Обумовленні стратегії розвитку, на які орієнтується систематизація інструментів управління ефективністю банківського бізнесу та оптимізації організаційної структури. Представлена логічно-структурна схема процесу моделювання процентних ризиків в центрах прибутку комерційного банку.

Ключові слова: банківський бізнес, трансфертне ціноутворення, центри прибутку, процентний ризик.

Д.М. ГРИДЖУК,

к.э.н., доцент, ДВНЗ Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана

Трансфертное ценообразование – инструмент управления эффективностью банковского бизнеса

В статье проанализированы взаимосвязи в организационной структуре объектов управления банка с учетом трансфертного ценообразования, приведены распределение банковских рисков по видам деятельности с целью их эффективного управления и особенности системы трансфертного ценообразования в плоскости коммерческой, торговой деятельности и управления активами и пассивами банка. Показано, что система трансфертного ценообразования позволяет оценить эффективность формирования, распределения процентной маржи и обеспечить управление процентным риском банка. Обусловленные стратегии развития, на которые ориентируется систематизация инструментов управления эффективностью банковского бизнеса и оптимизации организационной структуры. Представленная логично-структурная схема процесса моделирования процентных рисков в центрах прибыли коммерческого банка.

Ключевые слова: банковский бизнес, трансфертное ценообразование, центры прибыли, процентный риск.

D. GRYDZHUK,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Transfer pricing as a tool for managing the performance of banking business

The article analyzes the interrelationships in the organizational structure of the bank's management objects, taking into account transfer pricing, presents the distribution of banking risks by types of